

Ђорђе Оташевић
ФРАЗЕОЛОШКИ РЕЧНИК
СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Л И Н Г В И С Т И Ч К Е Е Д И Ц И Ј Е

Едиција МАЛИ РЕЧНИЦИ

Књига 3

Уредник

Зоран Колунџија

Рецензенти

Проф. др Даринка Гортан-Премк

Проф. др Данко Шипка

Проф. др Рајна Драгићевић

Copyright © ИК Прометеј, Нови Сад 2012.

Овај речник је резултат рада на пројекту
178021 *Опис и стандардизација савременог српског језика*
који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

Ђорђе Оташевић

ФРАЗЕОЛОШКИ
РЕЧНИК
СРПСКОГ ЈЕЗИКА

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	7
УСЛОВНИ ЗНАЦИ	9
СКРАЋЕНИЦЕ	11

РЕЧНИК

А	15	Н	521
Б	21	Њ	579
В	91	О	581
Г	133	П	633
Д	181	Р	777
Ђ	265	С	809
Е	271	Т	897
Ж	273	Ћ	929
З	285	У	931
И	337	Ф	985
Ј	387	Х	989
К	403	Ц	997
Л	457	Ч	1009
Љ	477	Џ	1029
М	479	Ш	1033

ПРЕДГОВОР

Српски језик богат је фразеологизмима (идиомима, фраземима). Иако је овај речник окренут првенствено савременом стандардном језику, своје место у њему нашао је и један број покрајинских и застарелих фразеологизама јер се срећу у многим значајним делима српске књижевности.

Фразеологизми који садрже опцену лексику нису унети у речник.

При изради су коришћени бројни речници, приручници, монографије и научни радови. Најважнији речници су: *Речник српскохрватској књижевној и народној језика 1–18* (САНУ, Београд, 1959–), *Речник српскохрватскоја књижевној језика 1–6* (Матица српска, Нови Сад, 1967–1976) и *Фразеолошки рјечник хрватскоја или српској језика* Јосипа Матешића (Загреб, 1982). Новији фразеологизми, којих у поменутим речницима, разумљиво, није могло да буде, обрађени су на основу ауторове грађе за *Велики речник нових и незабележених речи*.

Објашњења фразеологизама дата су парафразама које садрже високофреквентне (уобичајене) лексеме, морфосинтаксичке конструкције и семантичке везе савременог стандардног језика.

Фразеологизми се наводе и дефинишу уз све именице, придеве, прилоге, глаголе и бројеве које садрже. Уз остале врсте речи наводе се у следећим случајевима:

- а) када фразеологизам почиње том речју („од главе до пете“)
- б) када се фразеологизам састоји од само две речи („форме *ради*“)
- в) када постоји реална могућност да корисник потражи фразеологизам баш под том речју („бити *изван* себе“).

Речник нема нормативне претензије – он пописује и описује фразеологизме.

Фразеологизми с појединим речима обрађени су веома исцрпно, док је у другим случајевима прибегавано селекцији.

УСЛОВНИ ЗНАЦИ

У заградама налази се реч или речи које могу заменити претходну реч без промене значења фразема.

тући (туцати) воду у авану =
тући воду у авану
туцати воду у авану

спасти (пасти, дотерати, доћи) на просјачки штап =
спасти на просјачки штап
пасти на просјачки штап
дотерати на просјачки штап
доћи на просјачки штап

Факултативни делови фразема (делови који се могу изоставити) налазе се у изломљеним заградама.

споља гладац, <а> изнутра јадац =
споља гладац, а изнутра јадац
споља гладац, изнутра јадац

бројати звезде <на небу> =
бројати звезде на небу
бројати звезде

Видски парови глагола (свршени и несвршени вид) раздвојени су косом цртом.

почети/почињати од азбуке =
почети од азбуке
почињати од азбуке

Ознаке рекције или ознаке повезивања фразема у контекст дате су у угластим заградама.

крстити [некога] батином

оцепити [некоме] батине

бити [с неким] на ти

СКРАЋЕНИЦЕ

ад.	административно
вулг.	вулгарно
експр.	експресивно
еуфем.	еуфемистички
жарг.	жаргонски
заст.	застарело
ирон.	иронично
погрд.	погрдно
покр.	покрајински
полит.	политички
разг.	разговорно
рел.	религијски
спорт.	спортски
фам.	фамилијарно

Реч ник

а

А

од а до ш (ж) од почетка до краја, потпуно.

АБЕЦЕДА

почети/почињати од азбуке (абецеде) почети/почињати од почетка.

АВАН

тући (туцати) воду у авану радити узалудан, јалов, непотребан посао.

АВЕТ

блед као авет веома, изузетно блед.

АГОВАТИ

аговати и благовати живети у благостању, уживати.

АДАМ

од Адама и Еве 1. од давнина, од постанка човека 2. нашироко, од почетка.

АДАМОВ

у Адамову (Адамовом) костиму наг, го, без одеће.

АДАМСКИ

адамско колено осмо дете исте мајке, које је, по народном веровању, по свему изузетно, али без среће у животу.

АДРЕСА

написати/писати [нешто на нечију] адресу обратити се/обраћати се писмено некоме.

обратити се/обраћати се на криву (погрешну) адресу обратити се/обраћати се коме не треба, обратити се/обраћати се на погрешно место.

обратити се/обраћати се на праву (добру) адресу обратити се/обраћати се коме треба, обратити се/обраћати се на право место.

погрешити адресу обратити се коме не треба, промашити циљ.

послати/слати (упутити/упућивати) [некога, нешто] на криву (погрешну) адресу послати/слати (упутити/упућивати) коме не треба или где не треба.

послати/слати (упутити/упућивати) [некога, нешто] на праву (добру) адресу послати/слати (упутити/упућивати) коме треба или где треба.

рећи/говорити [нешто на нечију] адресу обратити се/обраћати се усмено некоме.

АДУТ

последњи адут последња могућност (средство).

АЗ

од аз до ижице од почетка до краја.

АЗБУКА

бити (налазити се) још на азбуци бити на самом почетку.

почети/почињати од азбуке (абецедe) почети/почињати од почетка.

АКО

ако Бога знаш (знате) поштапалица за појачавање чуђења, пребацивања, прекора.

кад (ако) [нечија] буде горња када, ако неко добије власт, када, ако дође на власт.

АКЦЕНАТ

дати/давати акценат [нечему] истаћи/истицати, нагласити/наглашавати нешто.

ставити/стављати акценат (нагласак) [на нешто] истаћи/истицати нешто као важно, нагласити, ставити тежиште на нешто.

ударити акценат [на нешто] истаћи, нагласити нешто.

АКЦИЈЕ

акције [некоме, нечему] падају неко, нешто губи у значају, у угледу, нешто губи на вредности.

акције [некоме, нечему] расту (скачу) неко, нешто добија у значају, у угледу, нешто добија на вредности.

АЛА

борити се (бити се) као ала с берићетом водити тешку, истрајну борбу.

зинула (пукла) ала [некоме, из некога] сувише се полакомио (на јело, на новац и сл.).

зинула ала и врана [на некога] скочили, устали сви.

и ала и врана сви одреда, сав свет.

јести као гладна ала халапљиво, прождрљиво јести.

АЛАЛ

алал <ти (му, јој итд.)> вера! свака част, браво (узвик одобравања).

АЛАРМИРАТИ

алармирати на узбуну упозорити/упозоравати на опасност.

зазвонити/звонити (засвирати/свирати, затрубити/трубити, алармирати, викнути/викати, дићи/дизати) на узбуну упозорити/упозоравати на опасност, позвати/звати на будност.

АЛВА

ићи (продавати се) као алва (халва) веома се добро продавати.

АЛФА

алфа и омега 1. почетак и крај. 2. суштина, бит. 3. (о особи) све-моћан.

АМАЛИН

псовати као амалин (хамалин) много псовати.

АМЕРИКА

открити/откривати (пронаћи/проналазити) Америку ирон. изнети/износити познате, баналне чињенице, нешто одавно познато представити/представљати као ново и непознато.

АМИН

<за> век и амин заувек, за вечита времена, за свагда, довека.

амин метати (чинити) бацати клетву.

до амина потпуно, сасвим.

доћи/долазити (стићи/стизати) на амен појавити се/појављивати се на крају нечега (представе, предавања и сл.).

и амин и готово; с тим је готово.

из амина потпуно, сасвим.

као амин сигурно, неминовно.

АМО

амо тамо а. час у једном, час у другом смеру (правцу). б. колебајући се чинити противречне поступке.

ни амо ни тамо неодређен, колебаљив, ни једно ни друго.

ни тамо ни амо неодређен, колебаљив, ни једно ни друго.

тамо амо а. час у једном, час у другом смеру (правцу). б. колебајући се чинити противречне поступке.

АМРЕЛ

продавати амреле правити се невешт, неупућен, избегавати рећи своје мишљење.

АНЂЕЛИЈА

ћорава Анђелија мартовска вејавица.

АНЂЕО

анђео чувар заштитник, онај који бди над неким, који се стара о некоме.

даровати мирнога анђела унети мир.

добар као анђео изузетно добар.

живети с анђелом живети у миру.

носити (осећати) анђела у срцу осећати душевни мир.

прави анђео необично, изузетно добар (поштен, милосрдан).

АПЕТИТ

вучји апетит велики апетит.

АПЛАУЗ

побрати/брати (покупити/купити) аплаузе постићи/постизати успех, одобравање.

АПРИЛСКИ

првоаприлска (априлска) шала трик или досетка, доскочица којом се жели неко да збуни или превари на дан првог априла.

АПС

бунити се као Грк у апсу (хапсу) бучно, енергично негодовати, протестовати, жалити се на учињену неправду, нанете невоље и сл.

АРШИН

мерити истом (једном, једнаком) мером (аршином) примењивати иста мерила према некоме, према нечему, праведно судити, једнако оцењивати.

АСУРА

извући/извлачити (истрзати, отргнути) [некоме] асуру (хасуру) преварити/варати некога.

АТАР

заћи/залазити у [нечији] атар (хатар) мешати се у нечије послове.